

KANCELARIA SENATU

BIURO KOMUNIKACJI SPOŁECZNEJ

BKS/DPK/134/19796/16 WW

Warszawa, dnia 14 kwietnia 2016 r.

79-13/16

Nr: 19796	Data wpływu 24 lutego 2016 r.
	Data sporządzenia informacji o petycji 11 kwietnia 2016 r.

**KOMBATANCI ORAZ OSOBY
BĘDĄCE OFIARAMI REPRESJI WOJENNYCH
I OKRESU POWOJENNEGO**

TEMAT

**POSZERZENIE KATALOGU
PODMIOTOWEGO OFIAR REPRESJI**

WNOSZĄCY PETYCJE: petycja indywidualna.

Jan Wieczorek były „żołnierz górnik.”

PRZEDMIOT PETYCJI:

Podjąć inicjatywę ustawodawczą w celu poszerzenia w ustawie kombatanckiej katalogu ofiar represji o byłych „żołnierzy górników”.

UZASADNIENIE WNOSZĄCEGO PETYCJE:

Autor petycji postuluje poszerzenie w ustawie kombatanckiej katalogu podmiotowego ofiar represji o byłych „żołnierzy górników” przymusowo zatrudnianych w kopalniach węgla, kamieniołomach oraz zakładach pozyskiwania i wzbogacania rud uranowych.

Autor petycji stwierdza, że choć przymusowe zatrudnianie uznane zostało za szczególnie rodzaj represji z przyczyn politycznych, to byli żołnierze górnicy nie są osobami represjonowanymi w rozumieniu przepisów ustawy o kombatantach.

W opinii autora petycji byli „żołnierze górnicy” spełniają kryteria zawarte w art. 1 ust. 2 i art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego oraz posiadają status tożsamy z grupą represjonowanych z art. 4 ust. 1 tej ustawy i powinni mieć wszystkie uprawnienia z niej wynikające (*Vide – Stan Prawny petycji*).

Według autora petycji byli „żołnierze górnicy” w wyniku represji politycznych, byli kierowani do niewolniczej pracy w kopalniach, gdzie ponieśli największe straty biologiczne, przez co stali się najbardziej poszkodowaną grupą społeczną w czasie pokoju.

Autor petycji podaje, że „w kopalniach pracownik cywilny ze względu na bezpieczeństwo odmawiał wykonania pracy, żołnierz pod rozkazem, z narażeniem życia pracę tę wykonać musiał”. System przymusowego zatrudniania żołnierzy (po przemianach ustrojowych) uznany został za zbrodnię komunistyczną i przeciwko ludzkości.

STAN PRAWNY:

Ustawa z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego (Dz. U. z 2014 r., poz. 1206 ze zm.) reguluje sprawy kombatantów i ofiar represji, którym należy jest głęboki szacunek wszystkich rodaków oraz szczególna troska i opieka ze strony instytucji państwowych, samorządów terytorialnych i organizacji społecznych.

Ustawa w art. 1–3 precyzuje pojęcie kombatanta, działalność kombatancką oraz działalność uznawaną za równorzędną z kombatancką. W myśl art. 1 ust. 1 kombatantami są osoby, które brały udział w wojnach, działaniach zbrojnych i powstaniach narodowych,

wchodząc w skład formacji wojskowych lub organizacji walczących o suwerenność i niepodległość Rzeczypospolitej Polskiej.

Za działalność kombatancką (art. 1 ust. 2 ustawy) uznaje się m.in.:

- pełnienie służby wojskowej w Wojsku Polskim, w polskich formacjach wojskowych przy armiach sojusznicych w działaniach wojennych prowadzonych przez Państwo Polskie,
- pełnienie służby w polskich podziemnych formacjach i organizacjach, w tym działających w ramach tych organizacji oddziałach partyzanckich w wojnie 1939-45,
- pełnienie służby wojskowej w armiach sojusznicych i w sojusznicych organizacjach ruchu oporu w wojnie 1939-45, z wyjątkiem formacji Ludowego Komisariatu Spraw Wewnętrznych ZSRR (NKWD) oraz innych specjalnych formacji, które prowadziły działalność przeciwko ludności polskiej,
- służbę w polskich podziemnych formacjach wojskowych lub organizacjach niepodległościowych na terytorium Państwa Polskiego w granicach sprzed 1 września 1939 r. oraz w granicach powojennych w okresie od wkroczenia armii ZSRR do końca 1956 r., jeżeli celem działania była niepodległość i suwerenność Rzeczypospolitej,
- uczestniczenie w walkach Wojska Polskiego oraz zmilitaryzowanych służbach państwowych z oddziałami Ukraińskiej Powstańczej Armii i grupami Wherwolfu,
- uczestniczenie w tzw. Niszczycielskich Batalionach na byłych ziemiach polskich w woj.: lwowskim, stanisławowskim, tarnopolskim i wołyńskim w obronie ludności polskiej przed ukraińskimi nacjonalistami od 1944 do 1945 r.

Za działalność równorzędną z działalnością kombatancką (art. 2) uznaje m.in.:

- pełnienie funkcji cywilnych (...) w administracji podziemnego Państwa Polskiego w wojnie 1939-45, w podziemnych niepodległościowych organizacjach cywilnych w 1945-56,
- udział do 31 grudnia 1945 r. w walkach o zachowanie suwerenności i niepodległości Państwa Polskiego w zmilitaryzowanych służbach państwowych,
- prowadzenie w 1939-45 zorganizowanego i profesjonalnego tajnego nauczania dzieci i młodzieży,
- dawanie schronienia osobom narodowości żydowskiej lub innym osobom, za których ukrywanie w latach 1939-45, ze względu na ich narodowość groziła kara śmierci,
- czynny udział w zbrojnym wystąpieniu o wolność i suwerenność Polski w Poznaniu w czerwcu 1956 r., który spowodował śmierć lub uszczerbek na zdrowiu,
- poniesienie śmierci, uszkodzenie ciała lub rozstrój zdrowia powyżej 7 dni w grudniu 1970 r. na Wybrzeżu w działaniach wojska lub milicji podczas wystąpień wolnościowych.

Do okresów działalności kombatanckiej lub równorzędnej z taką działalnością zalicza się również czas przebywania:

- w niewoli lub obozach internowanych oraz w obozach podległych Głównemu Zarządowi do Spraw Jeńców Wojennych i Internowanych NKWD, a od marca 1946 r. MWD ZSRR, i obozach podległych Wydziałowi Obozów Kontrolno-Filtracyjnych NKWD, a od marca 1946 r. MWD ZSRR, spowodowanej działalnością kombatancką (art. 3 ust. 1),
- w hitlerowskich więzieniach, obozach koncentracyjnych i ośrodkach zagłady oraz innych miejscach odosobnienia, gdzie warunki pobytu nie różniły się od warunków w obozach koncentracyjnych, a osoby tam osadzone pozostawały w dyspozycji hitlerowskich władz bezpieczeństwa, a także w więzieniach i poprawczych obozach pracy oraz koloniach pracy podległych Głównemu Zarządowi Obozów i Kolonii Poprawczych (GUŁag) NKWD, a od marca 1946 r. MWD ZSRR, a także w więzieniach lub innych miejscach odosobnienia na terytorium Polski, spowodowanego działalnością kombatancką i równorzędną z działalnością kombatancką (art. 3 ust. 2).

Represje wojenne i okresu powojennego to okresy przebywania m.in. z przyczyn politycznych, narodowościowych, religijnych i rasowych:

- w hitlerowskich więzieniach, obozach koncentracyjnych i ośrodkach zagłady, innych miejscach odosobnienia: w których warunki pobytu nie różniły się od warunków w obozach koncentracyjnych i w których pobyt dzieci do lat 14 miał charakter eksterminacyjny, a osoby tam osadzone pozostawały w dyspozycji hitlerowskich władz bezpieczeństwa,
 - w gettach,
 - w więzieniach, poprawczych obozach i koloniach pracy podległych Głównemu Zarządowi Obozów i Kolonii Poprawczych NKWD, a od marca 1946 r. MWD ZSRR oraz na przymusowych zesłaniach i deportacji w ZSRR,
- w więzieniach lub innych miejscach odosobnienia na terytorium Polski na mocy skazania w latach 1944–1956, na podstawie przepisów wydanych przez władze polskie, przez sądy powszechne, wojskowe i specjalne albo w latach 1944-56 bez wyroku – za działalność polityczną bądź religijną, związaną z walką o suwerenność i niepodległość.

Do represjonowanych zalicza się także osoby, które jako dzieci zostały odebrane rodzicom w celu poddania eksterminacji lub w celu przymusowego wynarodowienia.

Ustawa z dnia 2 września 1994 r. o świadczeniu pieniężnym i uprawnieniach przysługujących żołnierzom zastępczej służby wojskowej przymusowo zatrudnianym w kopalniach węgla, kamieniołomach, zakładach rud uranu i batalionach budowlanych

(Dz. U. z 2014 r., poz. 1373) uznała przymusowe zatrudnianie żołnierzy zastępczej służby wojskowej za szczególnie rodzaj represji z przyczyn politycznych.

Na mocy ustawy świadczenie pieniężne przysługuje żołnierzom:

- zastępczej służby wojskowej, którzy w latach 1949-59 byli przymusowo zatrudniani w kopalniach węgla, kamieniołomach, w zakładach pozyskiwania i wzbogacania rud uranowych,
- z poboru w 1949 r., wcielonych do ponadkontyngentowych brygad „Służby Polsce” i przymusowo zatrudnianych w kopalniach węgla i kamieniołomach,
- przymusowo zatrudnianym w batalionach budowlanych w latach 1949-59.

Świadczenie w kwocie 10,46 zł (od 1 marca 2016 r.) przysługuje za każdy pełny miesiąc trwania pracy, nie więcej niż łącznie za 20 miesięcy i ulega podwyższeniu przy zastosowaniu wskaźnika waloryzacji.

Na podstawie **Komunikatu Prezesa Zakładu Ubezpieczeń Społecznych** z 15 lutego 2016 r. w sprawie kwoty świadczenia pieniężnego przysługującego żołnierzom zastępczej służby wojskowej przymusowo zatrudnianym w kopalniach węgla, kamieniołomach, zakładach rud uranu i batalionach budowlanych (M. P. z 2016 r., poz. 175) od 1 marca br. maksymalna kwota świadczenia wynosi 208,67 zł.

W razie zbiegu tego świadczenia z prawem do dodatku kombatanckiego lub dodatku za tajne nauczanie, czy też ze świadczeniem za pracę deportowanych do pracy przymusowej oraz osadzonych w obozach pracy przez III Rzeszę i ZSRR przysługuje tylko jedno z tych świadczeń lub jeden z dodatków, wyższy lub wybrany przez zainteresowanego.

Żołnierze górnicy otrzymują także ryczałt energetyczny. Zgodnie z **Komunikatem Szefa Urzędu Do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych** z 26 stycznia 2016 r. (M. P. z 2016 r. poz. 101) od 1 marca br. ryczałt ten wynosi 166,05 zł miesięcznie.

Świadczenia te przyznawane i wypłacane są przez organy rentowe (z emeryturą lub rentą) na podstawie zaświadczenia organu wojskowego potwierdzającego rodzaj i okres wykonywania przymusowego zatrudnienia po zasięgnięciu opinii właściwego stowarzyszenia zrzeszającego byłych żołnierzy górników.

Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 16 grudnia 1994 r. (Dz. U. Nr 136, poz. 707 ze zm.) określa organy wojskowe właściwe do wydawania zaświadczeń żołnierzom zastępczej służby wojskowej przymusowo zatrudnianym w kopalniach węgla, kamieniołomach, zakładach rud uranu i batalionach budowlanych oraz tryb postępowania przed tymi organami.

Żołnierzom zastępczej służby wojskowej, przymusowo zatrudnianym w zakładach pozyskiwania i wzbogacania rud uranowych przysługuje jednorazowe odszkodowanie:

- 22 200 zł – jeżeli u poszkodowanego orzeczono na stałe inwalidztwo I grupy lub całkowitą niezdolność do pracy oraz do samodzielnej egzystencji,
- 15 850 zł – jeżeli u poszkodowanego orzeczono na stałe inwalidztwo II grupy lub całkowitą niezdolność do pracy,
- 9 510 zł – dla pozostałych poszkodowanych.

Przyznanie i wypłatę odszkodowania realizuje na wniosek poszkodowanego Biuro Roszczeń Byłych Pracowników Zakładów Produkcji Rud Uranu Państwowej Agencji Atomistyki w Kowarach. Świadczenia i koszty ich obsługi finansowane są z budżetu państwa.

Osobom zaliczonym do jednej z grup inwalidów, gdy inwalidztwo pozostaje w związku z przymusowym zatrudnieniem, przysługują świadczenia pieniężne i inne uprawnienia przewidziane w ustawie z dnia 29 maja 1974 r. o zaopatrzeniu inwalidów wojennych i wojskowych oraz ich rodzin (Dz. U. z 2015 r. poz. 840 ze zm.).

Za inwalidztwo pozostające w związku z przymusowym zatrudnieniem, uważa się inwalidztwo na skutek zranień, kontuzji bądź innych obrażeń lub chorób powstałych w związku z tym zatrudnieniem.

Związek zranień, kontuzji, obrażeń lub chorób z przymusowym zatrudnieniem ustala wojskowa komisja lekarska. Grupę inwalidztwa, datę jego powstania oraz związek inwalidztwa z zatrudnieniem, ustala lekarz orzecznik Zakładu Ubezpieczeń Społecznych lub komisja lekarska ZUS, na podstawie orzeczenia wojskowej komisji lekarskiej.

PRACE LEGISLACYJNE:

W VIII kadencji Senatu Komisja Praw Człowieka, Praworządności i Petycji rozpatrzyła petycję zbiorową wniesioną przez Związek Represjonowanych Politycznie Żołnierzy Górników, Krajowy Zarząd z siedzibą w Warszawie oraz petycję indywidualną osoby fizycznej (**P8-22/14**), która dotyczyła podjęcia inicjatywy ustawodawczej w celu poszerzenia w ustawie kombatanckiej katalogu podmiotowego ofiar represji o żołnierzy:

1) zastępczej służby wojskowej, którzy w latach 1949-59 z przyczyn politycznych byli przymusowo zatrudniani w kopalniach węgla, kamieniołomach oraz zakładach pozyskiwania i wzbogacania rud uranowych,

2) żołnierzy z poboru 1949 r., którzy byli wcieleni do ponadkontyngentowych brygad „Służby Polsce” i przymusowo byli zatrudniani w kopalniach węgla i kamieniołomach.

Marszałek Senatu 19 listopada 2014 r. skierował petycję do Komisji Praw Człowieka,

Praworządności i Petycji. Komisja 26 listopada 2014 r. rozpatrzyła petycję, w dyskusji udział wzięli przedstawiciel Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej oraz wiceprezes Krajowego Zarządu Związku Represjonowanych Politycznie Żołnierzy Górników. 28 stycznia 2015 r. komisja analizowała opinię Szefa Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych o postulatach petycji oraz wniosek Urzędu o poszerzenie prac o żołnierzy przymusowo zatrudnianych w batalionach budowlanych w latach 1949-59. Komisja przygotowała założenia do projektu realizującego postulaty petycji z uwzględnieniem żołnierzy – budowlańców.

Komisja 11 marca 2015 r. przyjęła opracowany przez Biuro Legislacyjne Kancelarii Senatu projektu ustawy o zmianie ustawy o kombatantach – druk senacki nr 854.

Marszałek Senatu 25 marca 2015 r. skierował projekt ustawy do Komisji: Ustawodawczej, Praw Człowieka, Praworządności i Petycji, Rodziny, Polityki Senioralnej i Społecznej oraz Obrony Narodowej w celu rozpatrzenia go w pierwszym czytaniu. Komisje na wspólnym posiedzeniu 11 czerwca 2015 r. rozpatrzyły projekt ustawy i wniosły o jego przyjęcie bez poprawek (sprawozdanie druk senacki nr 854 S).

Senat RP na 78. posiedzeniu 10 lipca 2015 r. podjął uchwałę w sprawie wniesienia do Sejmu projektu ustawy o zmianie ustawy o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego oraz niektórych innych ustaw.

Senacki projekt ustawy (druk sejmowy nr 3748) został skierowany 24 lipca 2015 r. do pierwszego czytania na posiedzenie Sejmu.

W związku z zakończeniem kadencji parlamentu (11 listopada 2015 r.) projekt ustawy został objęty dyskontynuacją prac legislacyjnych.

Do Sejmu 30 marca 2016 r. wpłynął **poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego oraz niektórych innych ustaw** – skierowany do opinii BL i BAS. Projekt nie ma jeszcze nadanego numeru druku sejmowego.

Projekt dotyczy objęcia zakresem ustawy o kombatantach żołnierzy zastępczej służby wojskowej przymusowo zatrudnionych w latach 1949-1959, z przyczyn politycznych, w kopalniach węgla, kamieniołomach lub zakładach rud uranu oraz żołnierzy z poboru 1949 r. wcielonych z powodów politycznych do nadkontyngentowych brygad „Służby Polsce” i przymusowo zatrudnionych w kopalniach węgla lub kamieniołomach.

DZIAŁANIA POWIĄZANE:

Na mocy **ustawy z dnia 11 września 2015 r. o zmianie o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych** (Dz. U. z 2015 r. poz. 1692) żołnierze górnicy otrzymali prawo do bezpłatnego zaopatrzenia w leki.

Od 7 listopada 2015 r. prawo do bezpłatnego zaopatrzenia w leki o kategorii dostępności Rp lub Rpz oraz prawo do środków spożywczych specjalnego przeznaczenia żywieniowego objętych decyzją o refundacji, otrzymali:

- żołnierze zastępczej służby wojskowej, wskazanych w ustawie z dnia 2 września 1994 r. o świadczeniu pieniężnym i uprawnieniach przysługującym żołnierzom zastępczej służby wojskowej przymusowo zatrudnianym w kopalniach węgla, kamieniołomach, zakładach rud uranu i batalionach budowlanych, którzy otrzymali 1–razowe odszkodowanie za przymusową pracę w zakładach pozyskiwania i wzbogacania rud uranowych, oraz

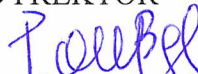
- inni żołnierze zastępczej służby wojskowej, którzy uzyskali orzeczenie o inwalidztwie w następstwie przymusowego zatrudnienia wskazanego powyżej.

Warto podkreślić, że przywołana nowelizacja ustawy stanowiła realizację postulatu zawartego w petycji (**P8-02/11**), skierowanej do Senatu przez Związek Represjonowanych Politycznie Żołnierzy Górników, Okręgowy Zarząd w Tarnobrzegu oraz osobę prywatną.

OPRACOWAŁA

Wanda Wójtowicz

DYREKTOR

Anna Pomianowska - Bąk

Informacje dodatkowe

Powoływanie młodych mężczyzn do zastępczej służby wojskowej w celu przymusowej pracy było narzędziem ucisku stosowanym przez ówczesne państwo polskie. Represyjny charakter tej przymusowej pracy został już stwierdzony, w preambule do ustawy o świadczeniu pieniężnym i uprawnieniach przysługujących żołnierzom zastępczej służby wojskowej przymusowo zatrudnianym w kopalniach węgla, kamieniołomach, zakładach rud uranu i batalionach budowlanych, parlament uznał przymusowe zatrudnianie za szczególny rodzaj represji z przyczyn politycznych. Żołnierze górnicy, jednak nie zostali uznani za osoby represjonowane w rozumieniu ustawy kombatanczej.

Do kręgu byłych „żołnierzy górników” zalicza się poborowych skierowanych w latach 1949–59 do zastępczej służby w wojskowych batalionach pracy przymusowo zatrudnianych w kopalniach, kamieniołomach, zakładach pozyskiwania i wzbogacania rud uranowych.

Związek Represjonowanych Politycznie Żołnierzy Górników Zarząd Okręgowy w Katowicach 12 sierpnia 2004 r. złożył w Oddziale Katowickim Instytutu Pamięi Narodowej wniosek o wszczęcie śledztwa w sprawie przymusowej pracy żołnierzy górników w zakładach wydobywczych PRL w okresie od 1949 do 1959 r.

W oparciu o to doniesienie 22 listopada 2004 r. wszczęto śledztwo o przestępstwo z art. 191 § 1 k.k. w zw. z art. 2 ust. 1 i art. 3 ustawy o Instytucie Pamięi Narodowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (sygn. akt S 88/04/Zk). Do postępowania włączono wcześniej wszczęte śledztwa z indywidualnych zawiadomień „żołnierzy górników”.

W postępowaniu pozyskano dokumenty, które były podstawą stworzenia i funkcjonowania wojskowych batalionów pracy. Inicjatorem utworzenia tych jednostek był ówczesny szef Sztabu Generalnego Wojska Polskiego – gen. broni Władysław Korczyc, który w piśmie z 24 czerwca 1949 r. do ministra obrony narodowej zaproponował utworzenie specjalnych batalionów roboczych, do których powoływani mieli być poborowi, nieodbywający zasadniczej służby wojskowej ze względów politycznych.

Pierwsze bataliony pracy utworzono rozkazem nr 036 z 5 sierpnia 1949 r., wiceministra obrony narodowej, gen. brygady Edwarda Ochaba. Miały być one przeznaczone do pracy w kopalniach.

Następnie minister obrony narodowej marszałek Konstanty Rokossowski 1 lutego 1951 r. wydał rozkaz nr 008/MON określający kategorie osób, które powinny być skierowane do odbycia zastępczej służby wojskowej. Wśród tych osób znaleźli się poborowi pochodzący ze środowisk bogaczy wiejskich, wywłaszczonych obszarników, kupców, właścicieli: przedsiębiorstw przemysłowych i większych nieruchomości miejskich oraz synów

funkcjonariuszy II Rzeczypospolitej; poborowi wrogo ustosunkowani do ówczesnej rzeczywistości; poborowi, których rodzice, rodzeństwo lub żona byli karani za przestępstwa polityczne, poborowi utrzymujący kontakt z rodziną pozostającą w krajach kapitalistycznych; poborowi skazani za przestępstwa o charakterze politycznym lub społecznym na kary powyżej 1 roku więzienia, bez jej zawieszenia i utraty praw. Powyższe zasady kierowania do batalionów miały wyraźnie charakter dyskryminacyjny wobec określonej kategorii osób.

W toku śledztwa przesłuchano 65 osób w charakterze świadków. Przesłuchania trwały w związku z komunikatem prasowym informującym o prowadzonym śledztwie. Z zeznań świadków wynikało, że po powołaniu do odbycia służby wojskowej nie wiedzieli, że skierowani zostaną do pracy w kopalniach węgla kamiennego. Dopiero po dotarciu na miejsce zakwaterowania informowano ich, że będą pracować fizycznie w kopalniach. Kierowani byli do wydobywania i załadunku węgla, mimo iż nie posiadali przygotowania do takiej pracy. Za pracę otrzymywali drobne wynagrodzenie, przy czym większość tej kwoty przeznaczana była na umundurowanie i wyżywienie. Najczęściej nie odbywali żadnego przeszkolenia wojskowego. Ich służba wojskowa trwała od dwóch nawet do trzech lat. Często ulegali wypadkom przy pracy z powodu braku właściwego przygotowania zawodowego¹.

Śledztwo w sprawie zbrodni komunistycznej, stanowiącej zbrodnię przeciwko ludzkości, polegającej na przekroczeniu uprawnień przez funkcjonariuszy publicznych poprzez stworzenie podstaw prawnych dla funkcjonowania systemu przymusowego zatrudnienia żołnierzy w kopalniach węgla kamiennego Górnego i Dolnego Śląska w latach 1949–1959 w ramach batalionów pracy zostało umorzone przez Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Katowicach. Postanowieniem z dnia 21 maja 2008 r. śledztwo umorzono wobec ustalenia, że postępowanie karne co do tego samego czynu tej samej osoby zostało prawomocnie zakończone (sygn. akt S 88/04/Zk)².

¹ http://ipn.gov.pl/_data/assets/pdf_file/0003/49413/1-8139.pdf – *Aneks do Informacji o działalności Instytutu Pamięci Narodowej–Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu od stycznia do 31 grudnia 2006 r.*, Warszawa, luty 2007, str.14 i 15.

² <http://ipn.gov.pl/kszpnp/sledztwa/oddzialowa-komisja-w-katowicach/sledztwa-zakon...> *Śledztwa zakończone wydaniem postanowienia o umorzeniu.*